Сьогодні неділя. Сьогодні теплий серпневий день. І сьогодні весілля.

На подвір’ї витинають музики, вибивають дріботушки розгарячілі танцюристи, галамагають гості. А за хатою на тісній лавочці повсідалися бабусі та й виводять надщербленими голосами свою, старосвітську. Співають про те, як виїхали козаки з завозу і зупинилися біля Марусиного перелазу.

А Маруся в недузі лежала,

А Маруся троян-зілля ждала

"Ой хто ж мені тройзілля дістане,

Той зі мною на рушничок стане".

"Є у мене три коники в стайні,

А я тобі тройзілля дістану.

Білим конем до моря доїду,

Чорним конем море переїду.

Чорним конем на тім боці стану,

Синим конем тройзілля дістану…"

Я і собі присусіджуюся до співачок, слухаю.

А козак уже коней сідлає, з двору виїжджає. Вже й море перескочив, троян-зілля копає. Аж тут зозуля прилетіла з рідної сторони, кує та й

питає: "Чи в тебе отець помирає? А чи в тебе мати помирає? Чого ж бо ти тройзілля копаєш?" Козак їй на те: "Це Маруся в недузі лежала, заморського зілля пожадала. А хто їй тройзілля дістане, той із нею на рушничок стане". І тут йому зозуля відкриває: "Ти, козаче, не копай тут зілля, бо в Марусі вже в дому весілля".

Козак вірить і не вірить, але жене коней додому, затиснувши в руці чудодійне троян-зілля, яке зцілює при всяких недугах. Влітає на подвір’я до коханої дівчини — а та вже у весільному вінку за столом з другим сидить. Засліплює козака жадоба помсти за образу, за підступність, за зраду, вже гостра шабля зблискує в його руці.

Як у пилі муха забриніла,

Так Марусі голова злетіла, —

завершують бабусі трагічну пісню-розповідь. Одна з співачок крадькома сльозу хустинкою витерла.

Виждавши хвилину, цікавлюся:

— А для чого було вашому козакові за троян-зіллям аж за море їздити?

— Раз у пісні співається, — пояснюють, — виходить, так було треба.

А та із співачок, яка щойно витерла сльозу, висловлює здогадку:

— Певно, в колишні часи троян-зілля у нас не росло. Чи, може, воно зовсім і не таким було, як оце, що он у квітнику синіє.

Росло троян-зілля в нас, ще й як росло! І точнісінько таким самим було як на зріст, так і на цвіт. Ось тільки нещадні вітри часу розвіяли таємничість, що окутувала його.

Хоча, на мою думку, саме оцей туман загадковості і допоміг тройзіллю більш-менш благополучно доіснувати до наших днів. У народній уяві воно вважалося не тільки цілющим, а й таким, що охороняло від усякого зла. Чи не тому його подекуди навіть вплітали у весільний вінок молодої.

На Гуцульщині, де троян-зілля називають ще "тоєю", в одній з коломийок співається:

Ой я ходжу, куди хочу,

Нічо си не бою,

Бо я ношу за поясом

Зелененьку тою.

Розповідають, колись в одну дівчину закохався чорт. От перекинувся він хлопцем та й почав ходити за нею. Спочатку на вечорницях підходив, а то вже й додому до неї зачастив, з батьком-матір’ю домовляється, щоб віддали за нього дочку.

Так і на весілля склалося.

Гуляли, гуляли весілля, коли це настав час молодому забирати молоду та й везти від батька-матері. Мати, як і годиться, перед від’їздом прикрасила доньчину голову різними квітами, а заразом і квітами тої. А чорт усе ніяк не може приступити до дівчини. Тож почав просити її, щоб скинула з себе квіти. Дівчина сприймала його слова як жарт, казала: "Нехай потім, ще ж не зів’яли". От і дотягла, поки заспівали півні. А як

тільки півні закукурікали, чорт і каже: "Якби не тоя, то була б ти, дівчино, моя". Та й щез...

Тож люди старалися висаджувати тройзілля у квітниках. Так воно і збереглося. Мабуть, не знайти на Україні такого села чи міста, де біля хат влітку не красувалися б розчепірчатолисті синьоцвітні рослини.

Зате поза квітниками натрапити на троян-зілля щастить все рідше й рідше.

Серед знавців народної медицини тройзілля найчастіше називається "борець". Бо при деяких тяжких захворюваннях, коли вже ніякі ліки людині не допомагають, рекомендують це зілля — і воно переборює хворобу. Іван Михайлович розповідав, що його батько послуговувався борцем тільки в крайніх випадках. Таємниця успішного лікування рослиною — а борець надзвичайно отруйний, особливо під час цвітіння, — в правильності дозування. Знаючи про отруйність рослини, але не володіючи секретами дозування її при тій чи іншій хворобі, знахарі запевняли, що борець може діяти на людину навіть тоді, якщо він тільки доторкується до неї. Правда, для цього, мовляв, потрібний певний заговір, певне нашіптування. Іван Михайлович сам бачив, як знахар з примовками вішав на шию хворому нанизані на нитку корені борця.

В народі рослину називають по-різному: "вовчий корінь", "вовча смерть", "цар-трава", "не-тоя", "тоя", "ходачки", "залізний шолом" тощо. Кожна з цих назв має свою цікаву історію. Так у вітчизняній ботанічній літературі першим згадує "цар-траву" славнозвісний професор Петр-Симон Паллас. Мандруючи дорогами російських провінцій, він у 1768 році в селі Іванівці за Арзамасом зустрів одного селянина — великого знавця лікарських трав.

І ось цей "невчений лікар", як його назвав Паллас, розповів професорові про лікувальні властивості борця, якого в тамтешніх місцях

називали цар-травою і вважали "дуже помічним при тривалих хворобах".

А науковцям рослина відома переважно під назвою "аконіт". Саме так називали її ще древні греки.

Аконітів є багато видів. І хоч неоднакові вони листям та кольором квітів, зате усі отруйні. І ця властивість аконітів людині відома давно. Ними отруювали стріли, приготовлені для ворогів, труїли вовків, знищували засуджених на смерть у Стародавній Греції та Римі. Недарма римський поет Овідій у "Метаморфозах", описував так "залізний вік":

….Сором утік, і правда, і вірність,

І на їх місці одразу ж з’явились обман і підступність:

Злоба, насильство прийшли і проклята жадоба наживи,

Каже, що в цьому віці серед численних лих було і таке:

Мачухи грізні до їжі аконіт додають смертоносний,

І дочасно сини на батьковий вік зазіхають.

Про отруєння аконітами воїнів полководця Марка Антонія писав ще Плутарх. Їх називав найсильнішою отрутою Пліній Старший. У Непалі донедавна під час захисту від ворогів аконітами отруювали їжу та воду в колодязях. На Бойківщині легкий відвар цього зілля потай давали пити на "даннє" — тобто тій людині, на яку хотіли наслати хворобу. В Тібеті й досі аконіт вважається "королем медицини".

Закликають бути обережним з цією рослиною усі сучасні ботанічні книги, бо, мовляв, навіть мед отруйний, коли в нього потрапить пилок з квітки аконіту.

Отже, в одній рослині поєдналися могутні ліки і смертоносна отрута. Як же з’явилася ця рослина? Звідки набралася незвичайної сили?

Ось як розповідає про це один із старогрецьких міфів.

Здійснюючи з наказу свого повелителя Еврісфея одинадцятий подвиг, могутній Геракл мусив спуститися в похмуре, повне страхіть підземне царство Аїда і привести звідти охоронця того царства пекельного пса Цербера. Три голови було в Цербера, грива з отруйних гадюк, а хвіст закінчувався головою дракона з величезною пащею.

Пішов Геракл у Лаконію і там через темну прірву біля мису Тенару спустився в потойбіччя. Багато страхіть набачився він на своєму шляху, раз у раз стикаючись з тінями померлих, поки врешті зупинився перед троном грізного повелителя царства темряви і смутку. Величний, могутній, стояв він перед Аїдом та його дружиною Персефоною, і ті були в захопленні, споглядаючи великого героя, сина громовержця Зевса.

— Що примусило тебе покинути сонячний світ і спуститися в моє царство? — запитав Аїд.

Геракл вклонився йому:

— Ти знаєш, всесильний, що не зі своєї волі прийшов я до тебе.

І проситиму тебе теж не зі своєї волі — так наказав мені Еврісфей, якому я служу з веління олімпійських богів. Дозволь мені, володарю підземного царства, відвести до Еврісфея твого триголового пса Цербера.

Аїд милостиво сказав синові свого великого брата Зсвса:

— Якщо ти просиш — гаразд! Але я дозволяю тобі це зробити при одній умові: ти маєш приборкати Цербера без зброї.

Що залишалося робити Гераклу? Відшукав він Цербера на берегах Ахеронту, обхопив його своїми міцними, як сталь, руками і почав душити. Грізно завив Аїдів пес, і все підземне царство наповнилося його жахливим голосом. Потвора старалася видертися із рук героя. Хвіст Цербера обвився навколо ніг Геракла, драконова паща вп’ялася страшними зубами в тіло, але Геракл не випустив пса. Він душив його до тих пір, поки той напівживий не звалився до його ніг. Тоді Геракл поволік страховисько в Мікени.

Коли Цербер побачив денне світло, то увесь покрився холодним липким потом, отруйна піна потекла з усіх трьох його пащ. І де краплі тієї піни надали на землю, там у ту ж мить виростало отруйне зілля.

Греки назвали це зілля аконітом. Чому аконітом? Та тому, що ніби Геракл виволік Цербера на світ неподалік міста Аконе.

Звичайно, твердження, що аконіти з’явилися від отруйної піни пекельного страховиська-пса, є лише кривавою вигадкою древніх. Але ж не до лиця сьогодні сперечатися з міфом, який пережив тисячоліття. Тим більше, що навіть великий Карл Лінней не заперечив, щоб рослина так і називалася в ботанічній науці.

А в українську пісню трава примандрувала як загадкове троян-зілля.

І ось бабусі-весільниці, сидячи за хатою на тісній лавочці, згадують, що самі колись вплітали тройзілля у вінок для молодої. Жалкують, що тепер уже призабувся той звичай. Тепер ось росте троян-зілля у квітнику — то й росте, нікого воно не цікавить. Спитай когось із молодших, як називається воно, — то й не скажуть, бо не знають…

Одна з бабусь завважує:

— Здається, й справді тройзілля зараз якесь не таке, як раніше було. Зараз щось не чути про його силу.

Усміхнутися б на такі слова. Але… недавно в одній з товстезних наукових книг сам вичитав, що коли аконіт вирощувати на культурному садовому грунті, то через кілька поколінь він перестає бути отруйним. Виходить, у квітниках аконіт уже ніби й не аконіт. А яка ж сила у зілля, коли воно перестає бути собою?